

УДК 339.13(4/9):634.7

Колокольчикова І.В.,
кандидат економічних наук, докторант,
Полтавська державна аграрна академія

Kolokolchikova Iryna,
PhD in Economic Sciences,
Doctoral candidate,
Poltava state agrarian Academy

СВІТОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА РИНКОВІ ПОЗИЦІЇ ПЛОДОВО-ЯГІДНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

Колокольчикова І.В. Світове виробництво та ринкові позиції плодово-ягідної продукції на міжнародному ринку. У статті досліджено тенденції світового виробництва та ринкові позиції плодово-ягідної продукції на міжнародному ринку. На сучасному етапі розвитку споживання плодово-ягідної продукції у світі має тенденцію до зростання. Зміни вподобань споживачів, стилю життя та культура споживання фруктів вимагають від виробників та їхніх країн гнучкості і корегування стратегічних програм розвитку цієї галузі. Країни світу виступають як окремі сегменти і мають специфічне пропонування та відповідне позиціонування на світовому ринку плодів та ягід. Зокрема, встановлено, що станом на 2017 р. на першому місці стоїть виробництво кавунів, друге та третє місця – виробництво бананів і яблук. Урожайність зерняткових плодівих культур практично вдвічі перевищує аналогічний показник по кісточковим, субтропічні культури мають найвищі показники продуктивності. За побудованим рейтингом вартості експортно-імпортних операцій найбільші грошові потоки проходять по горіхах, ягодах та цитрусових, як по вартості, так і в структурі здійснених операцій.

Ключові слова: світове виробництво, плодово-ягідна продукція, експорт, імпорт, міжнародний ринок.

Колокольчикова И.В. Мировое производство и рыночные позиции плодово-ягодной продукции на международном рынке. В статье исследованы тенденции мирового производства и рыночные позиции плодово-ягодной продукции на международном рынке. На современном этапе развития потребление плодово-ягодной продукции в мире имеет тенденцию роста. Изменения потребительских предпочтений, стиля жизни и культура потребления фруктов требуют от производителей и их стран гибкости и корректировки стратегических программ развития этой отрасли. Страны мира выступают как отдельные сегменты и имеют

специфические предложения, а также соответствующее позиционирование на мировом рынке плодов и ягод. В частности, установлено, что по состоянию на 2017 г. на первом месте в производстве продукции отрасли стоит ягода – арбузы, второе и третье места по производству – бананы и яблоки. Урожайность семечковых плодовых культур практически вдвое превышает аналогичный показатель по косточковым культурам, субтропические культуры имеют высокие показатели производительности. По построенным рейтингам стоимости экспортно-импортных операций наибольшие денежные потоки проходят по таким продуктам, как орехи, ягоды и цитрусовые, как в стоимостном выражении, так и в структуре осуществленных операций.

Ключевые слова: мировое производство, плодово-ягодная продукция, экспорт, импорт, международный рынок.

Kolokolchykova Iryna. World production and market position of fruit and berry products on the international market. The article investigates the trends of world production and market position of fruit products in the international market. At the present stage of development of consumption of fruit products in the world tends to grow. Changes in consumer preferences, lifestyle and culture of fruit consumption require producers and their countries to be flexible and adjust strategic directions in the development of this industry. The countries of the world act as separate segments and have specific offers and corresponding positioning in the world market of fruits and berries. Therefore, the purpose of the study is to study the results of production and marketing activities of enterprises of individual countries in the world production and the international market of fruit and berry products at the present stage in the context of the dynamics of changes in product supply and geographical structure. In order to generalize the trends in the development of fruit and nut production in the world, a monographic method was used to study the indicators of the production of individual products of the industry, the yield of perennial plantations. The method of systematic approach makes it possible to determine priorities in the development of the industry. Statistical methods made it possible to obtain estimates of the productivity of popular fruit production, as well as to determine the structure of exports and imports in the reporting year. Tables and graphs are constructed on the basis of statistical information. In particular, it was established that as of 2017. in the first place in the production of the industry is the berry – watermelon, the second and third place in the production of bananas and apples. The yield of pommes crops is almost twice higher than that of stone crops, subtropical crops have high performance. According to the rating of the value of export – import operations, the largest cash flows are for nuts, berries and citrus fruits both in monetary terms and in the structure of operations. The result of the study of the world market for the production of fruits and berries, as well as the scale of exports and imports is that the world market is aimed at the production of berries and citrus fruits, and in the structure of exports and imports dominate in addition to the above products - nuts. They have a special place in this industry.

Key words: world production, fruit and berry production, export, import, international market.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Споживання плодово-ягідної продукції у світі з кожним роком збільшується. Це обґрунтовується різними причинами, серед яких – зміни в поведінці споживачів, бажання останніх вести здоровий спосіб життя, культура споживання продукції тощо. Кожна з країн має свої тенденції щодо виробництва та реалізації продукції галузі садівництва. Однак під час макрооцінки формується загальне уявлення про розвиток галузі, виділяються стратегічні напрями та специфічні особливості, кожна країна розглядається як окремий сегмент. Із кожним роком ситуація змінюється, визначаючи тим самим пріоритетні продукти та напрями міжнародної діяльності окремих країн. Саме тому дослідження світових тенденцій виробництва та визначення ринкових позицій країн на макrorівні є актуальними кожного року. Це дає змогу визначити та скорегувати товарну, цінову, збутову та комунікаційну стратегії розвитку підприємств-товаровиробників у розрізі кожної країни у світовому рейтингу експортно-імпортних операцій.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питаннями розвитку галузі садівництва, а також світових тенденцій займається багато науковців. У сучасних дослідженнях І.А. Сало та Л.А. Костюк розглядаються питання розвитку галузі садівництва як в Україні, так

і в світі. Дослідження науковців присвячено питанням аналізу тенденцій розвитку світового ринку плодів та ягід [4; 7], показникам та кон'юнктурі ринку продукції в Україні, прогнозам його основних параметрів [6]. Аналіз ринку плодів та ягід проходить у розрізі видів продукції та їхніх товарних груп. Так, Л.О. Барабаш приділяє увагу розвитку виробництва зерняткових плодів культур [1], І.А. Сало – виробництву яблук [5], а Л.М. Сакун, Ю.О. Нікітенко, Б.І. Мельничук – маркетинговим дослідженням світового ринку горіхів [8].

Формулювання завдання дослідження. Мета дослідження полягає у вивченні результатів виробничо-збутової діяльності підприємств окремих країн у світовому виробництві та кон'юнктури міжнародного ринку плодово-ягідної продукції на сучасному етапі в розрізі динаміки змін товарного пропонування і географічної структури.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Українські вчені багато уваги приділяють вивченню тенденцій та закономірностей розвитку світового виробництва плодів та ягід. Так, Л.О. Барабаш розглядає основні тенденції виробництва плодів зерняткових у світі, зокрема в розрізі культур, а також визначає найбільші країни-виробники. За його словами, головними тенденціями на світовому ринку плодової продукції є збільшення обсягів її виробництва та реалізації, доступність протягом року, розвиток логістики та післязбиральної дробки, але водночас значне

підвищення вартості ручної праці та собівартості плодів, у тому числі зерняткових, а також часткове заміщення їх ягодами [1, с. 214].

Структура товарної продукції постійно корегується. Лідерами – виробниками фруктів у світі є Китай, Індія, Бразилія, а європейський лідер – Іспанія [2]. Згідно зі світовою статистичною інформацією Faostat, до ТОП-10 світових фруктів, за даними 2017 р., входять: кавун, банани, яблука, виноград, апельсин, манго, мандарини, груша, ананаси, персики [3] (табл. 1).

Світове виробництво плодів та ягід за останні шість років представлено більше ніж 20 категоріями продукції. Протягом періоду, що досліджується, тенденція відносно стабільна. На першому місці виробництво ягід, а саме кавунів. Станом на 2017 р. їх виробництво становило 118413,46 тис т. Друге та третє місця посідають банани і яблука – відповідно 113918,76 та 83139,33 тис т. На четвертому місці також ягода – виноград – 74276,58 тис т. Такі улюблені фрукти, як апельсини, манго, мандарини та ананаси посідають 5-е, 6-е, 8-е, 10-е місця у рейтингу.

Як зазначає І.А. Сало, особливе місце в раціоні харчування населення світу серед плодів займають банани, навіть у тих країнах, де вони не виробляються, у т.ч. і в Україні. Норма споживання бананів у розвинених країнах становить близько 130 кг на особу на рік. Лідером світового експорту є Латинська Америка, яка щорічно поставляє близько 500 млн. коробок (одна коробка дорівнює в середньому 20 кг), зокрема Еквадор [4, с. 61].

Яблука є улюбленим фруктом споживачів у всьому світі. Основним виробником яблук є Китай. За словами І.А. Сало, це пояснюється територіальними перевагами, значною чисельністю трудових ресурсів, а також тим, що в країні дешева робоча сила, а вирощування плодів є достатньо трудомістким процесом. Важливим маркетинговим складником у формуванні пропозиції яблук є сорт. У світі популярними сортами вважаються Голден Делішес, Ред Делішес, Гала, Фуджі, Айдаред, Гренні Сміт, Джонаголд. У Китаї моносортом є Фуджі – це близько 90% усіх яблук, що вирощуються. В Україні серед сортів яблук популярними є: зимові – Айдаред, Голден Делішес, Ренет Симиренка, Флоріна, Джонаголд, Чемпіон; осінні – Слава переможцям, Гала, Прима; літні – Папіровка [5, с. 65].

Л.О. Барабаш також підкреслює, що серед інших країн за цим показником виділяються, %: по яблуках – США (5,1), Польща, Туреччина (по 3,8), Італія, Франція, Індія, Іран, Чилі (по 2,7-2,1), Росія, Бразилія, Аргентина, Україна, Німеччина (по 2,0-1,0); по грушах – США, Аргентина, Італія (по 3,2-2,9), Туреччина, Іспанія, Індія, Японія (по 1,8-1,3); найбільше плодів айви вирощується в Туреччині (22,1), Китаї (20,2), Узбекистані (14,0), Марокко (6,4), Ірані (5,6), Аргентині, Азербайджані (по 4,4) [1, с. 214].

Таким чином, можна зробити узагальнений висновок про те, що сьогодні у світі перші місця віддаються виробництву ягід та цитрусових, серед зерняткових та кісточкових плодів лідерами є яблука, груша, персики

Таблиця 1

Динаміка світового виробництва плодово-ягідних культур, тис т

Продукція	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Кавуни	105254,52	108076,63	111233,93	113836,38	117502,51	118413,46
Банани	109342,15	112235,27	112799,70	115110,16	112599,84	113918,76
Яблука	78611,59	82844,44	85477,19	82445,40	85204,41	83139,33
Виноград	69078,41	77002,21	74776,07	76326,72	74992,05	74276,58
Апельсин	70421,38	73184,76	72424,66	72535,55	73429,55	73313,09
Манго	42999,17	45786,43	47700,76	48226,37	48440,36	50649,15
Бананові та ін.	35151,87	36410,66	38945,45	39604,47	38564,12	39241,38
Мандарини	27874,94	28950,32	31018,80	33325,85	32582,63	33414,13
Груша	24310,42	25323,81	26016,19	24621,71	23676,11	24168,31
Ананаси	24353,93	24893,56	25640,12	26065,10	26195,84	27402,96
Персики та нектарини	21289,02	21862,27	22510,97	23890,02	24515,61	24665,21
Лимони і лайми	15027,73	15434,92	15886,30	16966,14	16940,59	17218,17
Папайя	12084,59	12410,83	12752,68	12191,03	13097,22	13016,28
Слива і терен	10852,85	11300,04	11409,51	11643,01	11875,87	11758,13
Полуниця	7380,60	7879,11	8154,17	8765,24	9059,56	9223,81
Грейпфрут	8240,21	8491,71	8324,06	8874,14	8969,05	9063,14
Фінік	7429,10	7517,07	7496,85	7911,12	8062,48	8166,01
Авокадо	4405,85	4632,93	5037,46	5293,40	5614,65	5924,39
Хурма	4823,05	4907,24	5212,69	5280,42	5388,64	5750,37
Абрикос	3867,49	4097,25	3343,44	3963,40	3766,08	4257,24
Ківі	3052,35	3460,22	3653,54	4101,27	4323,34	4038,87
Черешня	2187,10	2276,48	2154,80	2230,88	2359,45	2443,41
Вишня	1160,75	1385,81	1332,17	1339,92	1402,89	1199,94
Інжир	1056,47	1131,41	1146,32	1171,34	1081,40	1152,79
Малина	569,35	588,11	628,16	676,45	841,89	812,73
Айва	602,14	646,94	629,85	670,82	635,01	692,26
Журавлина	594,26	628,18	638,83	638,99	737,08	625,18
Чорниця	403,62	434,52	525,65	539,22	621,72	596,81
Агрис	167,71	170,63	175,12	167,88	178,20	169,37

Джерело: складено автором за [3]

та слива. Невеликі обсяги світового виробництва таких ягід, як: малина – 812,73 тис т, айва – 692,26 тис т, журавлина – 625,18 тис т, чорниця – 596,81 тис т, агрус – 169,37 тис т.

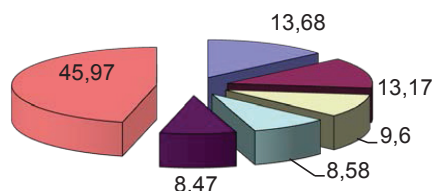
Згідно з представленою структурою світового виробництва плодів (рис. 1), понад 54% загального виробництва припадає на такі продукти, як: кавуни – 13,68%, банани – 13,17%, яблука – 9,6%, виноград – 8,58% та апельсини – 8,47%. Інші плоди та ягоди становлять 45,97% структури світового виробництва.

Урожайність плодово-ягідних культур у розрізі світового виробництва протягом 2012-2017 рр. має тенденцію до повільного росту. Динаміку найбільш популярних у споживачів фруктів та ягід представлено в табл. 2.

Урожайність зернових культур у світі у 2017 р. становить 16-17 т/га. Кісточкові культури, такі як абрикос, черешня, вишня та слива, за показником урожайності не перевищують 8 т/га, а персики та нектарини досягають урожайності у 16,14 т/га. Субтропічні культури мають урожайність у середньому 18-20 т/га. Ягідні культури за показником відрізняються відповідним розривом. Так,

кавуни станом на 2017 р. мають урожайність 34,05 т/га, полуниця – 23,30 т/га, а інші ягоди – 5-10 т/га.

Світове виробництво фруктів та горіхів росте. У дослідженнях І.А. Сало підкреслюється, що сьогодні світовий ринок плодів і ягід характеризується щорічним розширенням їх виробництва, що зумовлено приростом населення, високим рівнем його платоспроможності і зміною переваг у споживанні. Зростання попиту на плоди й ягоди супроводжується посиленням конкуренції за ринки збуту і збільшенням обсягів експортних та імпорتنих поставок. Серед країн за обсягами виробництва та продажу фруктів лідирує Китай. Незважаючи ні на що, ринку плодів і ягід властиве постійне прагнення до врівноваження попиту і пропозиції. Однак ці процеси не є стабільними, тобто вони носять стохастичний характер і відбуваються під постійним впливом сукупності суперечливих або взагалі протилежних чинників, що й зумовлює безперервні коливання в тенденціях розвитку ринку. Усе це викликає зацікавленість у його подальших теоретико-методологічних дослідженнях, аналізі та прогнозуванні розвитку [4, с. 60].

■ Кавуни ■ Банани □ Яблука □ Виноград ■ Апельсини ■ інші плоди та ягоди

Рис. 1. Структура світового виробництва плодів та ягід у 2017 р.

Джерело: складено автором за [3]

Таблиця 2

Динаміка врожайності плодово-ягідних культур у світі, т/га

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зерняткові культури						
Яблука	15,49	16,04	16,63	16,17	16,49	16,85
Груша	15,52	15,95	16,55	15,64	16,24	17,44
Айва	8,38	8,27	7,84	7,85	7,15	7,59
Кісточкові культури						
Абрикос	7,27	7,35	6,04	7,63	7,17	7,94
Черешня	5,42	5,46	5,30	5,66	5,63	5,87
Вишня	5,13	6,73	6,39	7,07	7,08	6,35
Слива і терен	4,23	4,23	4,48	4,54	4,51	4,49
Персики та нектарини	13,81	13,99	14,76	15,20	15,48	16,14
Субтропічні культури (цитрусові)						
Банани	20,57	21,05	21,09	21,11	20,94	20,21
Апельсин	17,84	17,81	17,39	18,11	18,57	18,98
Мандарини	12,13	12,13	13,11	13,17	12,98	13,03
Ананаси	24,09	24,68	25,18	25,57	24,92	24,94
Ягідні культури						
Кавун	31,62	32,16	32,52	33,09	33,34	34,05
Виноград	9,91	10,85	10,65	10,76	10,73	10,72
Полуниця	21,39	21,32	21,80	22,47	22,59	23,30
Малина	5,57	6,35	6,75	6,70	7,267	6,87
Чорниця	4,82	4,96	5,66	4,96	5,34	5,45

Джерело: складено автором за [3]

За даними міжнародної статистики Faostat, плодово-ягідна продукція класифікується за відповідними категоріями, які можна об'єднати у більш великі групи: 0801, 0802 – горіхи, 0803-0805 – цитрусові, 0806, 0807, 0810 – ягоди, 0808 та 0809 – зерняткові та кісточкові, 0811 – заморожені фрукти та ін.

Міжнародна класифікація дає змогу простежити відповідні категорії та визначити пріоритети та вподобання на міжнародних ринках фруктів, ягід та горіхів. Використовуючи дані Faostat за 2017 р. у розрізі продукції галузі садівництва, проаналізуємо розміри експортно-імпортних операцій у світі та визначимо найбільші та найпопулярніші категорії продукції серед горіхів, цитрусових, ягід, зерняткових та кісточкових плодівих культур та ін.

Протягом останніх років структура експортно-імпортних операцій за видами продукції галузі садівництва відносно постійна, тому рейтинг побудовано за найбільш популярними фруктами та горіхами, які експортуються та імпортується, станом на 2017 р. (табл. 3).

Рейтинг експорту-імпорту фруктів та горіхів у світі за 2017 р. свідчить про таке. Експорт фруктів та горіхів за популярністю побудовано так, що перші три місця займають: горіхи – 18585 838 тис дол., ягоди (полуниця, малина тощо) – 15265 681 тис дол. та цитрусові – 14 138 038 тис дол. Зерняткові та кісточкові плоди в експортних операціях посідають шосту та дев'яту позиції за вартістю операцій на суму 10559 454 тис дол. та 5959 064 тис дол. відповідно.

За розміром імпортних операцій спостерігається практично аналогічна тенденція. На першому та другому місцях у рейтингу імпортні операції по горіхах та ягодах – відповідно на суму 16102 646 тис дол. та 15977 098 тис дол. На третьому місці – цитрусові (а саме банани) на суму 15917 106 тис дол.

Дослідженню виробництва та реалізації горіхів у світі приділяється окрема увага. Ринок демонструє вражаючі темпи росту споживання, що створює великий попит на нього [6, с. 52]. Іншою частиною ринку, яка представляє інтерес для комерційних виробників, є деревина волоського горіху, який використовується для виготовлення меблів на місцевому рівні, а також продається на експорт. Існують й інші продукти, які створюють додану вартість

волоського горіху, такі як, наприклад, обробка листків для використання в медичних цілях і зелений/молодий горіх. Також є деякий попит на олію волоського горіху як делікатес та інгредієнт в преміальному сегменті харчових продуктів. Також у промисловості використовується горіхова шкарлупа [8, с. 24].

Загальними рисами споживання плодово-ягідної продукції є те, що найбільші споживачі сьогодні – Китай, Європейський Союз, Туреччина та Сполучені Штати. Найбільшими ж виробниками знову ж таки виступають Китай, США та Європейський Союз. І якщо не брати до уваги США, то в решті найбільших споживачів виробництво не забезпечує попит у повному обсязі [4, с. 57; 7, с. 107; 8, с. 23].

Порівняння розмірів експортних та імпортних операцій у вартісному виразі показує, що розміри експорту та імпорту у світі відрізняються за показниками оцінки несуттєво. Використовуючи групування за міжнародною класифікацією фруктів та горіхів та динаміку експортно-імпортних операцій у світі (табл. 3), проаналізуємо структуру цих операцій у 2017 р. на рис. 2-3.

Структура світового експорту фруктів та горіхів у 2017 р. (рис. 2), яка згрупована за міжнародною класифікацією, виділяє найбільш великі групи плодово-ягідної продукції, а саме: експорт цитрусових становить 33,5% від загального обсягу реалізації продукції галузі, продаж горіхів та ягід у світі становить практично четверту частину всього експорту продукції садівництва – 24,7% та 24,4% відповідно. Питома вага зерняткових та кісточкових плодів становить лише 9,0% та 5,1% відповідно. У структурі імпортних операцій (рис. 3) дещо інша тенденція. Практично однакове положення у світових операціях по цитрусових, ягодах та горіхах: 25,5%, 24,1% та 20,7% відповідно. Імпорт зерняткових та кісточкових плодів також незначний – 8,1% та 5,1% відповідно.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз показників 2012-2017 рр. показує, що перспективними продуктами галузі садівництва у світовому виробництві є ягоди, а саме кавуни, виноград (перше та четверте місця у рейтингу), банани та яблука (друге та третє місця). Урожайність зернових культур у 2017 р.

Таблиця 3

Рейтинг вартості експортно-імпортних операцій у світі по фруктах та горіхах станом на 2017 р.

Рейтинг	Код продукту	Сума, тис дол.	Рейтинг	Код продукту	Сума, тис дол.
Експорт			Імпорт		
1	0802	18585838	1	0802	16102646
2	0810	15265681	2	0810	15977098
3	0805	14138038	3	0803	15917106
4	0804	13304124	4	0805	15168174
5	0803	11866635	5	0804	14127420
6	0808	10559454	6	0806	10914506
7	0806	10157394	7	0808	10830554
8	0801	10064802	8	0801	10343608
9	0809	5959064	9	0809	6538777
10	0811	4354555	10	0811	4651831
11	0807	594520	11	0807	3893266
12	0813	2626235	12	0813	2315607
13	0812	225481	13	0812	192641
14	0814	111028	14	0814	66809

Джерело: складено автором за [3]

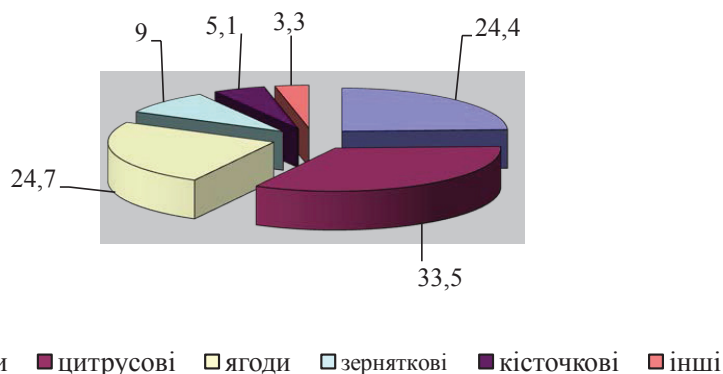

Рис. 2. Структура експорту горіхів та фруктів за видами продукції у 2017 р.

Джерело: складено автором за [3]

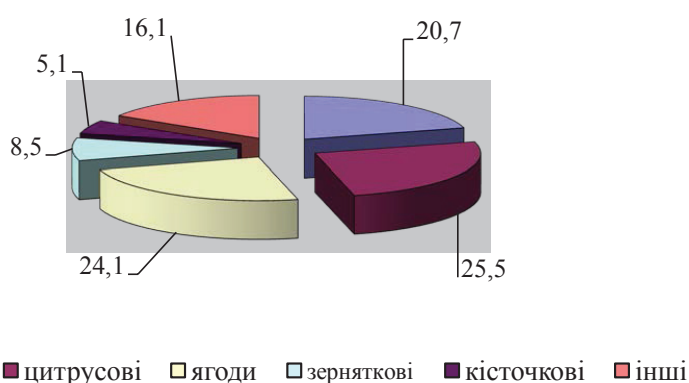

Рис. 3. Структура імпорту горіхів та фруктів за видами продукції у 2017 р.

Джерело: складено автором за [3]

становить 16-17 т/га, кісточкових – 8 т/га, субтропічних культур – 18-20 т/га; ягідних культур: кавунів – 34,05 т/га, полуниці – 23,30 т/га, інших ягід – 10-5 т/га. У структурі світового експорту виділено найбільш великі групи плодово-ягідної продукції, а саме: експорт цитрусових становить 33,5% від загального обсягу реалізації продукції галузі, продаж горіхів та ягід у світі становить практично четверту частину всього експорту

продукції садівництва – 24,7% та 24,4% відповідно. У структурі імпортованих операцій горіхи, цитрусові та ягоди посідають практично однакове положення. Таким чином, сучасні тенденції світового виробництва та реалізації продукції галузі садівництва виділяють пріоритетні групи – це ягоди та горіхи. Ці сегменти швидко ростуть та успішно позиціонують себе на міжнародному ринку.

Список використаних джерел:

1. Барабаш Л.О. Стан і перспективи розвитку виробництва плодів зерняткових культур в Україні та світі. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. № 88 (2). С. 213-219. URL: <http://journal.udau.edu.ua/assets/files/88/eko/ukr/25.pdf> (дата звернення: 08.06.2019).
2. Global production of fruit by variety 2016. The Statistics Portal. URL: <https://www.statista.com/statistics> (дата звернення: 01.06.2019).
3. FAOSTAT – FAO Statistics Division 2018. URL: <http://www.fao.org/faostat/en> (дата звернення: 01.06.2019).
4. Сало І.А. Тенденції розвитку світового ринку плодів і ягід. *Причорноморські економічні студії*. 2017. № 17. С. 57-61. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/17_2017/12.pdf (дата звернення: 08.06.2019).
5. Сало І.А. Особливості розвитку ринку яблук в Україні та світі. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 63-67.
6. Сало І.А. Прогноз основних параметрів ринку плодів і ягід. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 29. С. 50-53. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/29_1_2018/13pdf (дата звернення: 08.06.2019).
7. Костюк Л.А. Динаміка світового виробництва плодів і ягід. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2012. Вип. 3. № 69. С. 106-111.
8. Сакун Л.М., Нікітенко Ю.О., Мельничук Б.І. Маркетингові дослідження світового ринку волоського горіху. *Інфраструктура ринку*. 2017. № 14. С. 23-27. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2017/14_2017_ukr/6.pdf (дата звернення: 08.06.2019).